

SŁAWOMIR KADROW

SKŁAD WIÓRÓW KRZEMIENNYCH KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH Z WINCENTOWA, STANOWISKO 5, GM. KRASNYSTAW, WOJ. CHEŁM

Związłą charakterystykę składu wiórów z Wincentowa – na podstawie pisemnej informacji K. Kozłowskiej – podał B. Balcer¹. Jest ona jednak w kilku punktach nieściśła (wymiary zabytków) i niepełna (brak danych o stanowisku). Charakterystyka ta została zamieszczona w rozdziale poświęconym młodszemu okresowi w rozwoju krzemieniarstwa cyklu lendzielsko-polańskiego. Autor zastrzegł jednak, że przynależność kulturowa tego składu wiórów pozostaje nieokreślona. W dalszej części pracy² łączy on jednoznacznie wymieniony skład z kulturą pucharów lejkowatych (dalej KPL). Sytuacja taka stwarza możliwości dowolnego klasyfikowania omawianych zabytków w zależności od konkretnych potrzeb badawczych³. Niezbędne jest więc sięgnięcie do informacji znajdujących się w archiwum Muzeum w Krasnymstawie (nr inwentarza MK/A/127/1-13) i do samych zabytków.

Współodkrywczyńni stanowiska, p. M. Droździel, zamieszkała w Wincentowie 33, przekazała wiadomość, że na wióry natknięto się przypadkowo w czasie eksploatacji torfu w dolinie rzeki Bzduarki (ryc. 1A). Zalegały one na różnych głębokościach: od ok. 0,5 m do ok. 1,5 m od poziomu gruntu. Informatorka nie potrafiła udzielić odpowiedzi na pytanie, ile wiórów wówczas wydobyto. Zapis w muzealnej księdze inwentarzowej sugeruje, że było ich 13 sztuk. W takiej też liczbie zostały one przekazane do muzeum przez ofiarodawcę, p. T. Skubisza.

Stanowisko nr 5 w Wincentowie położone jest w południowej części Obniżenia Dorohuckiego na pograniczu Wyżyny Lubelskiej i Polesia Wołyńskiego. Leży ono na dnie mułowo-bagiennego doliny Bzduarki, prawego dopływu środkowego Wieprza. Teren przylegający do stanowiska bezpośrednio od północy pokryty jest glebami bielcowymi wytworzonymi z piasków zglinionych i glin zwałowych, a na południu glebami piaszczystymi. Zachodni brzeg doliny Wieprza oraz południowy okraj kompleksu gleb gliniastych pokrywają gleby wytworzone z utworów lessowych (ryc. 1B).

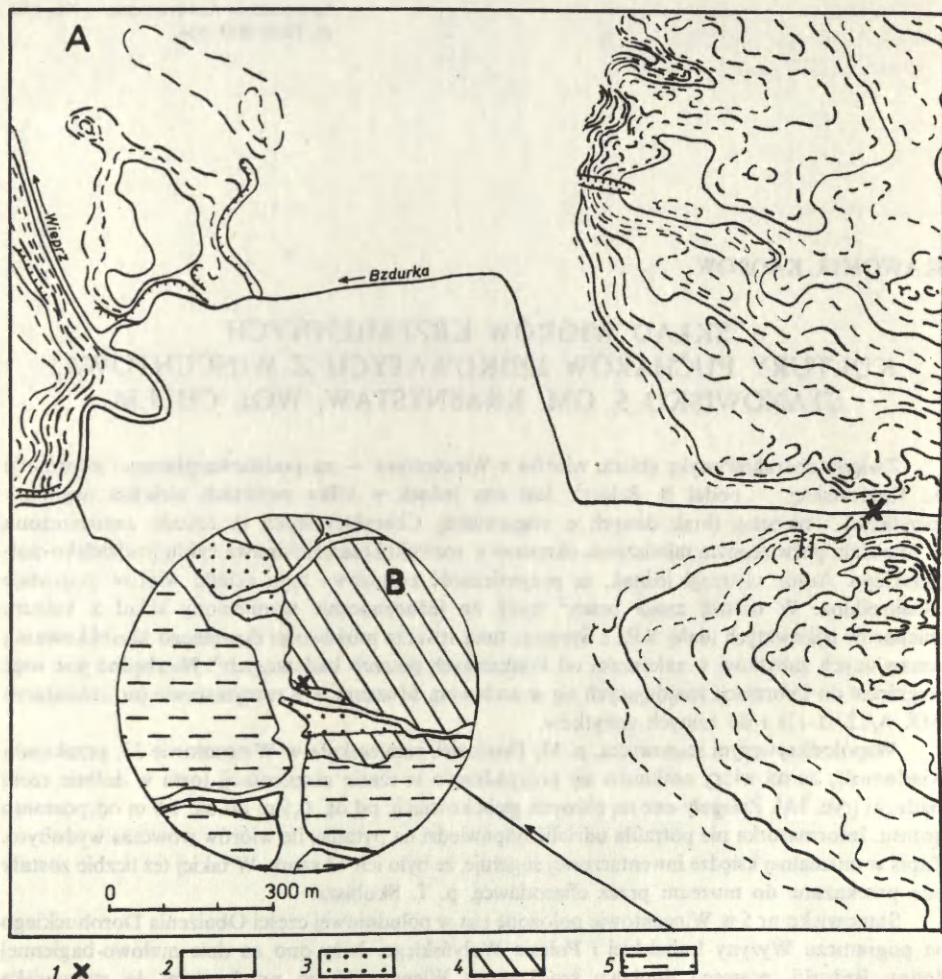
Krajobraz den dolinnych równin poleskich, charakterystyczny dla Obniżenia Dorohuckiego, styka się tam z krajobrazem wyżynnym rzeźbionym w lessie, typowym dla Wyniosłości Giełczewskiej i Działów Grabowieckich oraz skał węglanowych Pagórów Chełmskich.

Wśród 13 dostarczonych wiórów z krzemienia wołyńskiego (ryc. 2, 3, 4) 11 okazów wyróżnia się jasnobrązową, matową „patyną”, która pokrywa równomiernie całe ich powierzchnie. Charakteryzuje ona krzemień, który przez długi czas narażony był na działanie środowiska bagiennego.

¹ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983, s. 105.

² *Ibidem*, ryc. 34, s. 181.

³ J. Kruk, S. Milisauskas, *Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wołyńskiej (2800-2700 lat p.n.e.)*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 69.

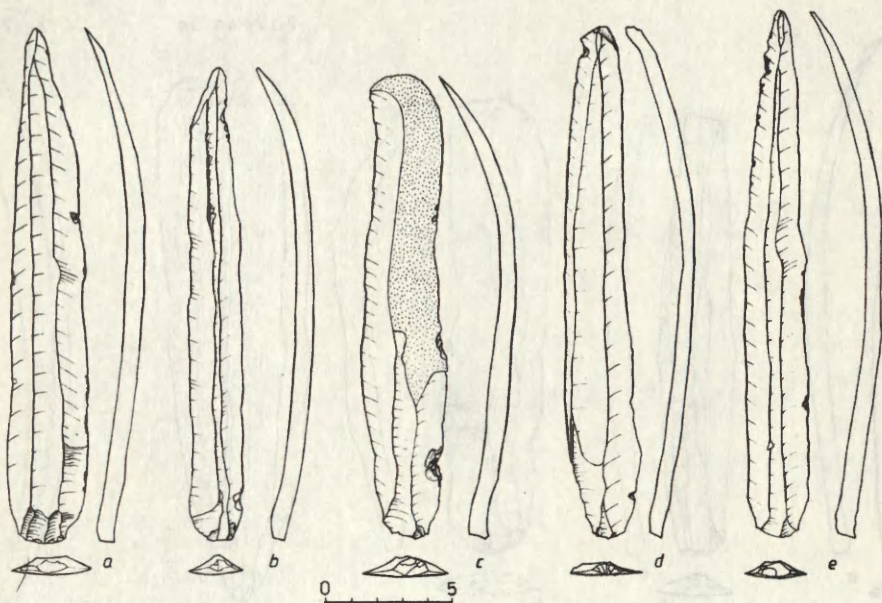
Ryc. 1. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, stan. 5

A – lokalizacja stanowiska, B – stanowisko na tle pokrywy glebowej: 1 – stan. 5 w Wincentowie; 2 – gleby mułowo-bagiennie; 3 – gleby bielcowe wytworzone z piasków; 4 – gleby bielcowe wytworzone z różnego rodzaju glin; 5 – gleby wytworzone z lessów

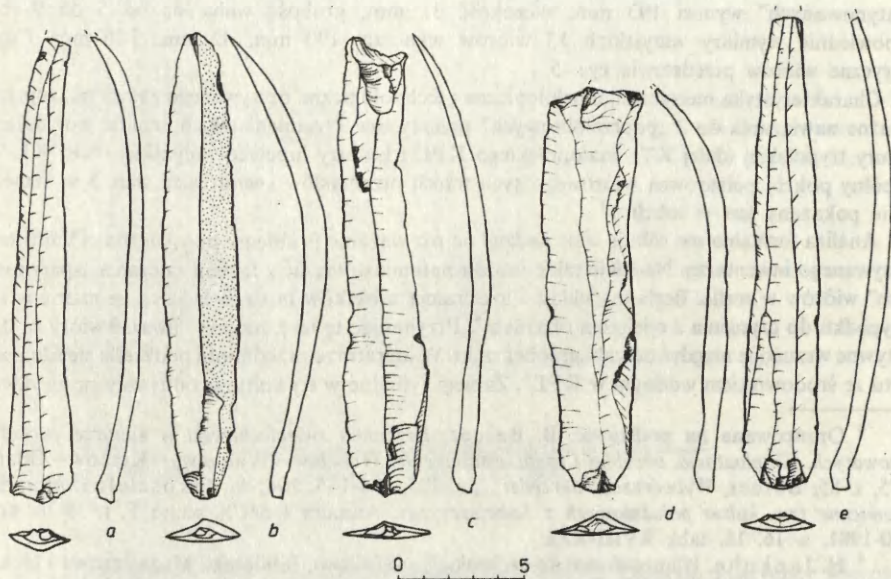
A – Location of the site, B – The site against the soil cover: 1 – site 5 at Wincentów; 2 – marshy soils; 3 – podsolc soils formed on sands; 4 – podsolc soils formed on various kinds of loam; 5 – soils formed on loess

Natomiast dwa wióry (ryc. 3d; 4c) nie posiadają nawet śladów takiej patyny. Nie wiadomo, w jaki sposób dostały się one do zbioru pozostałych okazów. Są one krótsze, bardziej krępe i silniej podgięte oraz mają szeroko zakończone partie wierzchołkowe. Dwa inne wióry (ryc. 2c; 3b) również mocno podgięte i w znacznym stopniu pokryte korą, mają ostro- i pełnolukowe wierzchołki. W stosunku do pozostałych pewną odrębnością charakteryzuje się jeszcze jeden wiór (ryc. 3c). W części wierzchołkowej, na stronie wierzchniej posiada ślady drobnych odbić – są to zapewne ślady zaprawy wierzchołka rdzenia.

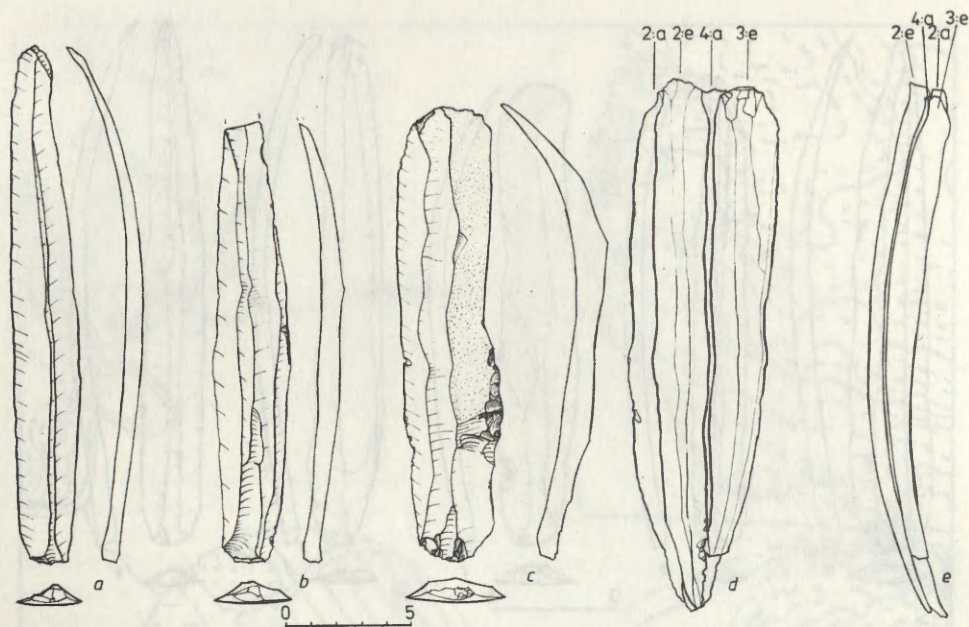
Pozostałe odbite były najpewniej z jednego rdzenia. Cztery z nich (ryc. 2a,e; 3e; 4a) tworzą składankę (ryc. 4d,e). Są one słabo podgięte, mają zbieżne wierzchołki, a na stronach wierzchnich posiadają ślady uprzedniego odbicia 3 wiórów (z wyjątkiem okazu na ryc. 4b).

Ryc. 2. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, stan. 5. Wióry
Blades

Ryc. 3. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, stan. 5. Wióry
Blades

Ryc. 4. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, stan. 5. Wióry
Blades

Wszystkie wióry są trapezowate lub trójkątne w przekroju poprzecznym, mają piętki formowane wieloma odbiciami i ścieniane od strony wierzchniej jeszcze na rdzeniu w trakcie procesu prawcowania jego pięciska (z wyjątkiem okazów na ryc. 2e; 4a,b). Średnia długość wiórów „spatynowanych” wynosi 193 mm, szerokość 31 mm, grubość waha się od 5 do 9 mm. Odpowiednie wymiary wszystkich 13 wiórów wynoszą: 190 mm, 32 mm, 5-16 mm. Cechy metryczne wiórów przedstawia ryc. 5.

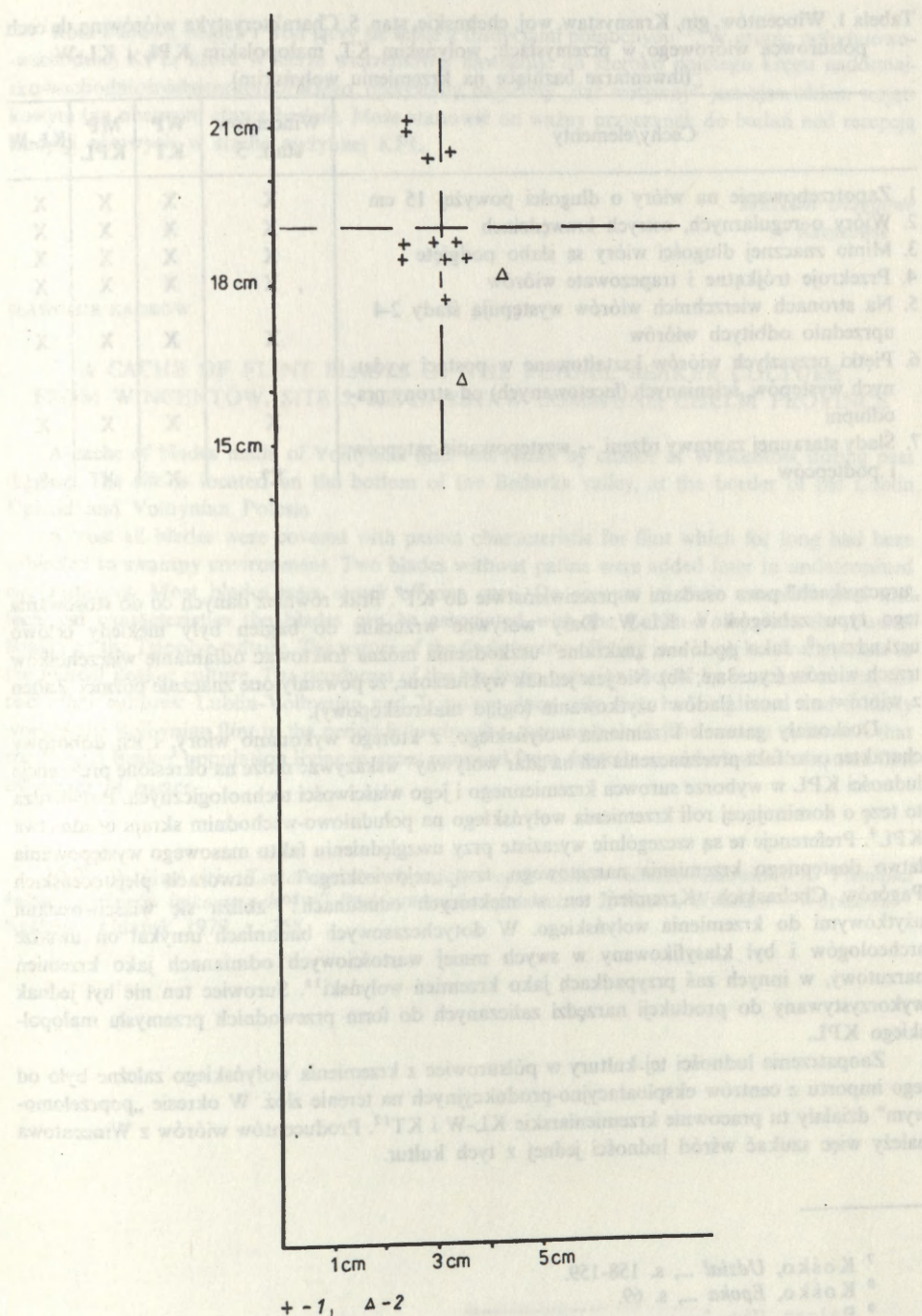
Charakterystyka metryczna, morfologiczna i technologiczna opisywanego zbioru ukazuje jego wyraźne nawiązania do 3 „poprzelomowych” przemysłów krzemieniarskich neolitu: wołyńskiego kultury trypolskiej (dalej KT), małopolskiego KPL i kultury lubelsko-wołyńskiej (dalej KL-W). Wspólny pokrój półsurowca wiórowego tych trzech przemysłów i wiórów ze stan. 5 w Wincentowie pokazany jest w tabeli 1⁴.

Analiza formalna nie rokuje więc nadziei na rozwiązanie problemu przynależności kulturowej opisywanego inwentarza. Nadzieje takie można natomiast wiązać z faktem zalegania „spatynowanych” wiórów w torfie. Bezdładny układ i lokalizacja zabytków może świadczyć, że mamy w tym przypadku do czynienia z miejscem ofiarnym⁵. Przyjmując tę tezę, możemy uważać wióry za dary wotywno wrzucone niegdyś do zabagnionej rzeki. W literaturze przedmiotu podkreśla się silną więź kultu ze środowiskiem wodnym w KPL⁶. Zabiegi rytualne w tej kulturze odbywały się zwykle na

⁴ Opracowana na podstawie: B. Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s. 85; Balcer, *Wytwórczość narzędzi ...*, s. 105, 134-135, 204; A. Zakościelna, *Materiały krzemienne tzw. kultur południowych z Lubelszczyzny*, Annales UMCS, sectio F, t. 35-36, nr 1, 1980-1981, s. 16, 18, tabl. XVIII-XXI.

⁵ H. Jankuhn, *Wprowadzenie do archeologii osadnictwa*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, seria B, t. LXXIV, Warszawa 1983, s. 74.

⁶ A. Koško, *Epoka kamienna*, [w:] *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*, Warszawa – Poznań 1982, s. 42; A. Koško, *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*, Poznań 1981, s. 158.

Ryc. 5. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. Chełm, stan. 5. Diagram metryczny wiórów

1 - wióry spatynowane; 2 - wióry bez patyny

Metrical diagram of blades

1 - blades with patina; 2 - blades without patina

Tabela 1. Wincentów, gm. Krasnystaw, woj. chełmskie, stan. 5. Charakterystyka wiórów na tle cech półsurowca wiórowego w przemysłach: wołyńskim KT, małopolskim KPL i KL-W (inwentarze bazujące na krzemieniu wołyńskim)

Cechy/elementy	Wincentów stan. 5	WP KT	MP KPL	KL-W
1. Zapotrzebowanie na wióry o długości powyżej 15 cm	X	X	X	X
2. Wióry o regularnych, ostrych krawędziach	X	X	X	X
3. Mimo znacznej długości wióry są słabo podgięte	X	X	X	X
4. Przekroje trójkątne i trapezowate wiórów	X	X	X	X
5. Na stronach wierzchnich wiórów występują ślady 2-4 uprzednio odbitych wiórów	X	X	X	X
6. Piętki przyszłych wiórów kształtowane w postaci wydłużonych występów, ścienianych (facetowanych) od strony prądolupni	X	X	X	X
7. Ślady starannej zaprawy rdzeni – występowanie zatępców i podtępców	X?	X	X	?

„uroczyskach” poza osadami w przeciwieństwie do KT⁷. Brak również danych co do stosowania tego typu zabiegów w KL-W. Dary wotywnie wrzucane do bagien były niekiedy celowo uszkodzane⁸. Jako podobne, „sakralne” uszkodzenia można traktować odłamanie wierzchołków trzech wiórów (ryc. 3a,e; 4b). Nie jest jednak wykluczone, że powstały one znacznie później. Żaden z wiórów nie nosi śladów użytkowania (ogląd makroskopowy).

Doskonały gatunek krzemienia wołyńskiego, z którego wykonano wióry, i ich doborowy charakter oraz fakt przeznaczenia ich na „dar wotywny” wskazywać może na określone preferencje ludności KPL w wyborze surowca krzemienno i jego właściwości technologicznych. Potwierdza to tezę o dominującej roli krzemienia wołyńskiego na południowo-wschodnim skraju osadnictwa KPL⁹. Preferencje te są szczególnie wyraziste przy uwzględnieniu faktu masowego występowania łatwo dostępnego krzemienia narzutowego, tzw. „rejowieckiego” w utworach plejstoceńskich Pagórów Chełmskich. Krzemień ten w niektórych odmianach¹⁰ zbliża się właściwościami użytkowymi do krzemienia wołyńskiego. W dotychczasowych badaniach umykał on uwadze archeologów i był klasyfikowany w swych mniej wartościowych odmianach jako krzemień narzutowy, w innych zaś przypadkach jako krzemień wołyński¹¹. Surowiec ten nie był jednak wykorzystywany do produkcji narzędzi zaliczanych do form przewodnich przemysłu małopolskiego KPL.

Zaopatrzenie ludności tej kultury w półsurowiec z krzemienia wołyńskiego zależne było od jego importu z centrów eksploatacyjno-produkcyjnych na terenie złóż. W okresie „poprzelomowym” działały tu pracownie krzemieniarskie KL-W i KT¹². Producentów wiórów z Wincentowa należy więc szukać wśród ludności jednej z tych kultur.

⁷ Kośko, *Udział ...*, s. 158-159.

⁸ Kośko, *Epoka ...*, s. 69.

⁹ Balcer, *Wytwórczość narzędzi ...*, s. 150.

¹⁰ Ł. Rejniewicz, *Wytwórczość krzemieniarska oparta o surowiec rejowiecki w Dorohuczach woj. lubelskie*, Zakład Archeologii Polski UMCS, Archeologiczne Listy, Lublin 1984, nr 2, s. 2-3.

¹¹ Np. w Majdanie Nowym, woj. chełmskie – na osadzie KPL krzemień „rejowiecki” stanowi 29,95%, wołyński 53,81% i świeciechowski 5,86% ogółu surowców krzemienno.

¹² Balcer, *Wytwórczość narzędzi ...*, s. 117, 187-188.

Rola kultowa bagien i wód łączy się ściśle z tradycjami północnymi¹³. W grupie południowo-wschodniej KPL, która w sferze wierzeniowej nawiązuje do szeroko pojętego kręgu naddunajsko-wschodniośródmorskiego, opisywany bagienny „dar wotywny” jest zjawiskiem wyjątkowym (na obecnym etapie badań). Może stanowić on ważny przyczynek do badań nad recepcją tradycji niżowych w strefie wyżynnej KPL.

*Muzeum Okręgowe
w Rzeszowie*

SŁAWOMIR KADROW

A CACHE OF FLINT BLADES OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE FROM WINCENTÓW, SITE 5, KRASNYSTAW COMMUNE, CHEŁM PROVINCE

A cache of blades made of Volhynian flint was found by chance at Wincentów during peat digging. The site is located on the bottom of the Bzdurka valley, at the border of the Lublin Upland and Volhynian Polesie.

Almost all blades were covered with patina characteristic for flint which for long had been subjected to swampy environment. Two blades without patina were added later in undetermined circumstances. Most blades were struck off one core. On account of their morphological and technical characteristics the blades can be associated with the Lublin-Volhynian, the Funnel Beaker or the Tripolye culture. The nature of the finds (votive offering in a bog), however, points to the Funnel Beaker culture. The producers of the blades in question should be searched among the two other cultures: Lublin-Volhynian and Tripolye, since only they had exploited and initially worked the Volhynian flint in the period following the „turning-point”. The current opinion is that the Funnel Beaker population living in areas removed from deposits would obtain Volhynian flint by means of barter.

¹³ T. Wiślański, *Kształtowanie się miejscowych kultur rolniczo-hodowlanych. Plemiona kultury pucharów lejkowatych*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 2, *Neolit*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979, s. 258.

The first part of the paper is devoted to a description of the site and the results of the excavations. The second part is devoted to a description of the pottery and the other finds. The third part is devoted to a description of the architecture and the other finds. The fourth part is devoted to a description of the burial customs and the other finds. The fifth part is devoted to a description of the other finds.

The site is situated on the left bank of the river, about 100 m. from the confluence of the river into the sea. The site is situated on a slight rise, and the excavations were carried out on a plan which was laid out by the author. The site is situated on a slight rise, and the excavations were carried out on a plan which was laid out by the author.

A CAIRN OF FLINT BURIALS ON THE WESTERN BANK OF THE RIVER WILSON, NEAR WILSON, COUNTY OF NORTH ABERDEENSHIRE

A cairn of flint burials was discovered on the western bank of the river Wilson, near Wilson, County of North Aberdeenshire. The site is situated on a slight rise, and the excavations were carried out on a plan which was laid out by the author.

Almost all flint burials were covered with peat, characteristic for this kind of long bar burials. Two flint burials were found, and they were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber.

The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber.

The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber.

The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber. The flint burials were found in a chamber which was built later in the same chamber.